

ارزیابی حقوق متهمان دزدی دریایی براساس الزامات «حقوق بین‌المللی بشر دوستانه»

سید سجاد کاظمی*

DOI: 10.22096/HR.2021.121144.1190

[تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۰۹]

چکیده

موضوع پژوهش حاضر بررسی انطباق یا عدم انطباق وضعیت مرتکبان دزدی دریایی با حقوق بین‌المللی بشر دوستانه و مصادیق تحت پوشش کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ است. دزدان دریایی در یک دهه اخیر به چالش اصلی حمل و نقل بین‌المللی در عرصه دریاها و آبراه‌های بین‌المللی مبدل شده‌اند. بادی امر به‌نظر می‌رسد دزدان دریایی هیچ‌گاه در قلمرو و گستره مصادیق این کنوانسیون‌ها و «حقوق بشر دوستانه» قرار نمی‌گیرند؛ علاوه بر آنکه از نقطه نظر تاریخی همیشه وضعیت مرتکبان دزدی دریایی خارج از حقوق جنگ مورد ارزیابی قرار گرفته است همچنین تردیدهای مهمی درباره «مخاصمه مسلحانه» محسوب شدن پیکار نیروهای دریایی کشورها با دزدان دریایی وجود دارد. علی‌رغم این اوصاف، کنوانسیون سوم ژنو می‌تواند در برخی فروض و حالت‌ها درباره دزدان دریایی دستگیر شده مصادق داشته باشد. افراد دستگیر شده که مظنون به دزدی دریایی هستند در صورت دارا بودن شرایط این کنوانسیون، می‌توانند مدعی بهره‌مندی از حمایت‌های آن شده و تقاضا داشته باشند که به‌عنوان اسیر جنگی با ایشان رفتار شود. البته این اولاً تا زمانی است که یک محکمه صالح عدم صحت این موضوع را اعلام نماید و ثانیاً این موضوع صرفاً در نحوه رفتار با وی در دوران بازداشت تأثیر داشته اما مانع محاکمه وی به اتهام دزدی دریایی بر اساس قوانین داخلی نخواهد شد.

واژگان کلیدی: دزدی دریایی؛ حقوق بشر دوستانه؛ مخصوصاً مسلحانه؛ دستگیری؛ محاکمه.

* استادیار گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ملایر، همدان، ایران.

Email: sskazemi92@malayeru.ac.ir

مقدمه

«دزدی دریایی» در طول قرن‌های متمادی یکی از مستمرترین پدیده‌های تاریخی حداقل در زمانی بیش از دو هزار سال بوده است، اما به جرات می‌توان گفت که حملات دزدی دریایی در دو دهه آغازین قرن بیست و یک با تمام حضور این جرم در قرن‌ها و سال‌های گذشته در عرصه آب‌های بین‌المللی تفاوت دارد. این تفاوت هم در مکان و هم در شیوه و سلاح‌های بکار گرفته شده در حملات قابل ملاحظه و مشاهده است. البته از نظر تأثیرگذاری دزدی دریایی در ناامن کردن بعضی از مهم‌ترین آبراه‌های بین‌المللی و در معرض خطر قرار دادن منافع اکثریت قریب به اتفاق کشورها نیز دزدی دریایی با اسلاف خود تفاوت‌های شایان توجهی دارد.

از طرف دیگر حقوق بشردوستانه یعنی حقوق حاکم بر مخاصمات مسلحانه. مخاصمات مسلحانه بین‌المللی، مفهومی است که به منظور اهداف حقوق بشردوستانه اتخاذ شده و علاوه بر جنگ سنتی، هرگونه درگیری مسلحانه بین دولت‌ها و دیگر تابعان و موضوعات حقوق بین‌الملل و همچنین اشغال اراضی بیگانه، توسط نیروهای مسلح، حتی اگر با هیچ مقاومت مسلحانه‌ای مواجه نشود، را در برمی‌گیرد.^۱ مفهوم مخاصمه مسلحانه بر اساس تعاریف موجود در حقوق بین‌الملل می‌تواند در بردارنده هر دوی درگیری‌های مسلحانه داخلی و بین‌المللی باشد. بر اساس کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ که مختص درگیری‌های مسلحانه است مجموعه قواعد و مقرراتی برای رفتار در حین مخاصمه‌های بین‌المللی پیش‌بینی شده که رعایت آن‌ها برای دول عضو و حتی غیر عضو (از آنجایی که بسیاری از این قواعد رفتاری به عنوان عرف بین‌المللی در نظر گرفته می‌شوند) نیز الزام‌آور هستند. این قراردادهای چهارگانه که بعد از فجایع بی‌شماری که در خلال دو جنگ جهانی به وقوع پیوست به تصویب رسیدند حاوی مقرراتی درباره نحوه رفتار و حمایت از غیرنظامیان، مجروحان درگیری‌ها و افرادی است که سلاح بر زمین گذاشته و به اسارت نیروهای متخاصم درآمده‌اند. مجموعه حقوق در نظر گرفته شده در این چهار کنوانسیون شرایطی را فراهم می‌آورد که این قبیل افراد در حین درگیری‌های مسلحانه از حقوق حداقلی برخوردار گردند و تأثیرات کمتری را از وضعیت جنگی متحمل گردند و همچنین از کینه‌توزی‌ها و انتقام‌جویی‌های نیروهای طرف مقابل در مواجهه با افراد غیرنظامی و یا اسرای جنگی جلوگیری می‌کند. این مجموعه قواعد رفتاری همچنین به طور دقیق و مفصل مجموعه حقوق و حمایت‌هایی را از افرادی که از سوی نیروهای نظامی دستگیر می‌شوند به عمل می‌آورد.^۲

۱. نک: فلک، ۱۳۹۷: ۶۱.

۲. نک: شریفی طرازکوهی، ۱۳۹۵: ۷۲.

ارزیابی حقوق متهمان دزدی دریایی براساس ... / کاظمی ۹

در بادی امر این‌گونه به نظر می‌رسد که کوچک‌ترین ارتباطی میان موضوع دزدی دریایی و حقوق بشردوستانه بین‌المللی وجود ندارد زیرا قلمرو و حوزه این دو با یکدیگر متفاوت است اما طی سال‌های اخیر و در جریان برگزاری محاکمات مرتکبان دزدی دریایی در کشورهای مختلف، برخی متهمان دستگیر شده ضمن استناد به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو به‌ویژه کنوانسیون سوم ژنو در خصوص اسرای جنگی، خود را تحت پوشش و مشمول برخی مقررات این کنوانسیون‌ها معرفی کرده و از این‌رو مدعی برخی حقوق و امتیازات برای خویش گردیده‌اند؛ امری که چالش‌هایی را در راستای مبارزه کیفری با پدیده دزدی دریایی باعث گردیده و در کنار دیگر عوامل، اسباب بی‌تمایلی کشورها برای محاکمه مرتکبان دزدی دریایی در کشور خود را فراهم آورده است. پرسش اصلی که پژوهش حاضر درصدد پاسخگویی به آن است، اینکه آیا در شرایط فعلی می‌توان مرتکبان دزدی دریایی را زیرمجموعه کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو قرار داده و در قالب حقوق بشردوستانه به تحلیل گستره حقوق و امتیازات ایشان پرداخت یا خیر؟ لذا در این پژوهش تلاش بر این است که با روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از ابزار کتابخانه‌ای قابلیت تطبیق و اعمال کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو یعنی کنوانسیون‌های راجع به حمایت از غیرنظامیان، مجروحین، اسرای جنگی و سلاح بر زمین گذاشتگان بر دزدان دریایی دستگیر شده مورد بحث و بررسی قرار بگیرد. در این راستا اولاً وضعیت فعلی دزدی دریایی در آب‌های بین‌المللی و گستره حقوق بین‌المللی حقوق بشردوستانه مورد مطالعه قرار گرفته و در ادامه، در دو قسمت مجزا به بررسی ابعاد و فرض‌های مختلف مسئله اصلی پژوهش پرداخته می‌شود.

۱- نگاهی به وضعیت حاضر پدیده دزدی دریایی

مطابق تعریف مقرر در ماده ۱۰۱ کنوانسیون حقوق دریاهای ۱۹۸۲ دزدی دریایی از هر یک از اعمال زیر تشکیل می‌گردد؛ «الف) هرگونه عمل خشونت‌آمیز یا بازداشت غیرقانونی، یا هر عمل خسارت‌بار که به‌وسیله خدمه یا مسافران یک کشتی یا هواپیمای خصوصی برای اهداف شخصی در موارد زیر ارتکاب یافته است: - در دریاهای آزاد علیه کشتی یا هواپیمای دیگر، یا علیه اشخاص یا اموال واقع در این کشتی یا هواپیما. - علیه یک کشتی، هواپیما، اشخاص یا اموال در محلی خارج از صلاحیت هر کشور. ب) هر نوع مشارکت داوطلبانه در عملیات یک کشتی یا یک هواپیما با علم به حقایقی که آن را یک کشتی یا هواپیمای راهزن می‌سازند. ج) هر عمل تحریک‌کننده یا عمل عمدی که اعمال مذکور در بندهای (الف) و (ب) را تسهیل کند.»

دزدی دریایی (Maritime Piracy) در کنار تجارت برده (Slave Trade) در زمره اولین مصادیق جرم بین‌المللی (International Crime) محسوب می‌شود که علی‌رغم توسعه قواعد قراردادی ناظر به مقابله با آن، به نظر می‌رسد جامعه بین‌المللی در پیشگیری و سرکوب این پدیده به موفقیت چندانی دست نیافته است. شاهد مثال این ادعا، ظهور مجدد دزدی دریایی علیه کشتی‌ها پس از یک دوره رکود و این بار در مناطقی همچون سواحل سومالی و خلیج عدن، خلیج گینه و تنگه مالاکا (البته در شکل و شمایل نوین) است. دزدی دریایی امروزه به یکی از مهم‌ترین معضلات جامعه بین‌المللی تبدیل شده و به‌عنوان تهدیدی جدی علیه ایمنی دریانوردی، اقتصاد داخلی کشورها، تجارت جهانی و محیط زیست دریایی به شمار می‌رود.^۱ افزون بر آن، این پدیده بر روند کلی صنعت حمل‌ونقل دریایی تأثیرات منفی می‌گذارد، به‌عنوان مثال موجب افزایش نرخ بیمه و توقف یا تعلیق فعالیت‌های تجاری می‌گردد. دزدی دریایی در حال حاضر مشخصه یک تجارت را دارد و هنروران آن دیگر آن ماهیگیران محلی بدخلق که تنها با تفنگ و GPS تجهیز شده بودند، نیستند. آن‌ها در حال حاضر قایق‌هایی با سرعت بالا دارند که در دریاها با سرعت غیرقابل‌تصوری حرکت می‌کند، همچنین سلاح‌ها و تجهیزات پیشرفته الکترونیکی نیز از ملزومات دزدی دریایی نوین است.

اگرچه اکنون چالش جامعه بین‌المللی، دزدی دریایی در سواحل سومالی و خلیج عدن است اما محدوده عملکرد دزدان منحصر به این مناطق نیست. شرایط و اوضاع و احوال خاص حاکم بر کشور سومالی، اقدامات دزدان دریایی در حمله به کشتی‌های حامل کمک‌های امداد رسانی وابسته به سازمان ملل، اهمیت استراتژیک مسیر و محدوده عملیات دزدان دریایی در تجارت بین‌المللی و ... از جمله اسباب برجسته شدن موضوع و تلقی آن به‌عنوان تهدید صلح و امنیت بین‌المللی می‌باشد.^۲ اما دزدی دریایی در جهان منحصر به این منطقه نبوده و در طی سال‌های گذشته نواحی چون آسیای جنوب شرقی و دریای کارائیب عرصه تاخت‌وتاز دزدان دریایی بوده است. به‌طور مشخص مناطقی از قبیل سواحل اندونزی، تنگه مالاکا، مالزی، فیلیپین، ویتنام، بنگلادش، سواحل نیجریه، غنا، پرو، کلمبیا، جامائیکا، ونزوئلا، سومالی، و خلیج عدن مناطق عمده وقوع دزدی دریایی در جهان هستند،^۳ حتی در سال‌های اخیر در اروندرود و خلیج فارس نیز موارد

۱. گزارش‌های بعضی مؤسسات اطلاعاتی حکایت از آن دارد که دزدی دریایی سالانه ۷ تا ۱۲ میلیارد دلار برای اقتصاد جهان هزینه در بر دارد. گزارش‌هایی که از سوی موسسه مطالعاتی چتم هاوس ۱ در انگلستان انجام یافته و منتشر شده، نشان می‌دهد که این میزان، شامل هزینه‌های ناشی از «خون‌بها» و باج^۱، تجهیزات امنیتی و تأثیرات این پدیده بر تجارت بین‌المللی است. البته این برآوردها مربوط به سال‌های قبل از ۲۰۰۵ بوده است و از آن زمان تاکنون، هزینه‌ها و ضررهای ناشی از فعالیت‌های دزدان دریایی به بیش از پنج برابر افزایش یافته است. (به نقل از تارنمای الف، به تاریخ ۲۴ دی‌ماه ۱۳۹۴، کد مطلب ۹۲۶۶۳).

2. See: Elagab, 2016: 12.

3. See: Archibugi, 2014: 231.

ارزیابی حقوق متهمان دزدی دریایی براساس ... / کاظمی ۱۱

متعددی از فعالیت‌ها و حملات دزدان دریایی گزارش شده است. در بعضی مطالعات نیز این گونه بیان شده است که میان بعضی از این دزدان دریایی و گروه‌های تروریستی همچون القاعده ارتباطاتی وجود دارد.^۱

رشد فزاینده دزدی دریایی در سال‌های اخیر به‌خصوص در سواحل سومالی، واکنش‌های جهانی گوناگونی را به دنبال داشته است. کشورهای متعددی از جمله ایران در تلاش برای حفاظت از کشتیرانی بین‌المللی و البته منافع تجاری خود، اقدام به گسیل نیروی دریایی‌شان به خلیج عدن و سواحل سومالی و بعضی مناطق پرخطر دیگر کرده‌اند. بعضی مقامات سیاسی کشورها از جمله روسیه و هلند پیشنهاد تشکیل یک دادگاه بین‌المللی خاص با عنوان «دادگاه بین‌المللی دزدی دریایی» را داده‌اند. پاره‌ای کشورها مانند انگلستان، آمریکا و کنیا به همکاری‌های بین‌المللی برای تعقیب مرتکبان این جرم روی آورده‌اند، شورای امنیت با عنایت به اختیارات خود براساس فصل هفتم منشور ملل متحد، مجموعه قطعنامه‌هایی را به تصویب رسانده که به کشورها اختیارات بی‌سابقه‌ای را در مبارزه با دزدی دریایی اعطا کرده است.^۲ اما واقعیت این است که علی‌رغم همه این فعالیت‌ها و حتی با وجود کنوانسیون‌های متعددی که تا حدودی در مواد خود، مقرراتی را در تعریف این جرم و نحوه مقابله با آن دارند، دولت‌ها در تعقیب قضایی و مجازات دزدان دستگیرشده خود را در تنگنا می‌بینند.

به‌علاوه در سال‌های اخیر و خلاف گذشته که دولت‌ها تمایل چندانی برای محاکمه دزدان دریایی از خود نشان نمی‌دادند و حتی در موارد بسیاری آن‌ها را بعد از دستگیری در سواحل سومالی مجدداً آزاد می‌کردند، با افزایش بی‌سابقه موارد ارتکاب دزدی دریایی در دنیا، بسیاری از کشورها اقدامات و پیش‌بینی‌های قانونی و قضایی را برای محاکمه کیفری مرتکبان دزدی دریایی آغاز کرده‌اند. کشورهای زیادی شروع به تصویب قوانینی برای جرم‌انگاری دزدی دریایی کرده و در حوزه دادرسی و محاکمه نیز، تا حدود زیادی از حالت انفعالی که تا به امروز به آن دچار بودند خارج گشته‌اند. برای نمونه کشور کنیا که در سال ۲۰۰۹ به جرم‌انگاری دزدی دریایی پرداخته است و از این تاریخ محاکم این کشور به استناد قانون جدید، موارد متعددی از مرتکبان دزدی دریایی که دستگیر شده‌اند را نیز مورد محاکمه قرار داده‌اند. همچنین برخی دیگر کشورها از جمله آمریکا، آلمان و هلند که تا سال‌های اخیر به خاطر مشکلات فراوان از محاکمه متهمان به دزدی دریایی امتناع می‌ورزیدند اقدام به تشکیل دادگاه‌هایی برای محاکمه این افراد نموده‌اند.^۳

1. See: Chang, 2010: 32.

2. See: Ginkel, 2012: 54.

3. See: Guilfoyle, 2012: 164.

۲- حقوق بین‌المللی بشردوستانه؛ موضوع و قلمرو

در عرصه بین‌الملل طی سالیان متمادی معاهدات و اسناد بسیاری در خصوص افراد درگیر جنگ و غیرنظامیان و سایر افرادی که به‌نوعی با مخاصمات مسلحانه در ارتباط هستند در نظر گرفته شده است. جامعه جهانی با تصویب معاهدات بین‌المللی مانند کنوانسیون‌های ژنو و لاهه و سایر کنوانسیون‌ها سعی در ایجاد یک اصول اساسی بشردوستانه در زمان رخدادهای جنگی دارد. مفاد این اسناد، قوانینی هستند که رعایت آن‌ها، اگرچه از وقوع جنگ جلوگیری نمی‌کند، اما دردها و آسیب‌های انسانی را تا حدودی از طرفین مخاصمه می‌کاهد.

مهم‌ترین این اسناد بین‌المللی، کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو می‌باشند. در سال ۱۹۴۹ به فاصله کمی پس از پایان جنگ جهانی دوم و باهدف حمایت از اشخاص در جریان مخاصمات مسلحانه مجموعه کنوانسیون‌هایی در ژنو پایتخت سوئیس به امضاء کشورها رسید که به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو معروف گردیدند. این چهار کنوانسیون عبارت‌اند از؛ اول؛ کنوانسیون راجع به بهبود سرنوشت مجروحین و بیماران در نیروهای مسلح هنگام اردوکنشی. دوم؛ کنوانسیون راجع به بهبود سرنوشت مجروحین، بیماران و غریقان نیروهای مسلح در دریا. سوم؛ کنوانسیون راجع به معامله با اسیران جنگی. چهارم؛ کنوانسیون راجع به حمایت افراد کشوری در زمان جنگ.^۱

همان‌گونه که مشخص است موضوع این کنوانسیون‌ها حمایت از اشخاصی است که به‌طور مستقیم در جریان مخاصمات مسلحانه (داخلی یا بین‌المللی) مشارکت فعالی ندارند که یا هیچ‌گاه مشارکت مؤثری نداشته‌اند و یا اینکه درگذشته درگیر در مخاصمه بوده اما به خاطر عواملی مانند مجروحیت یا اسارت، از عرصه پیکار خارج شده‌اند. این کنوانسیون‌ها در صورت بروز یک مخاصمه مسلحانه فعال می‌گردند. اگرچه درگذشته صرفاً مخاصمات مسلحانه بین‌المللی در این خصوص از اهمیت برخوردار بود اما امروزه و با توجه به پروتکل‌های الحاقی و تحولات صورت گرفته، مخاصمات مسلحانه داخلی نیز تحت پوشش کنوانسیون‌های چهارگانه واقع شده‌اند.

رعایت الزامات مقرر در جریان مخاصمات مسلحانه، به‌طورکلی «حقوق بین‌المللی بشردوستانه» را مستقل از حوزه «حقوق بشر» تشکیل داده است. حقوق بین‌المللی بشردوستانه را می‌توان به‌عنوان مجموعه قوانینی توصیف نمود که به دلایل بشردوستانه به روش‌های ذیل درصدد

۱. دو پروتکل الحاقی نیز در سال ۱۹۷۷ به این کنوانسیون‌های چهارگانه اضافه شده است؛ پروتکل راجع به حمایت از قربانیان درگیری‌های مسلحانه بین‌المللی و پروتکل راجع به حمایت از قربانیان درگیری‌های مسلحانه غیر بین‌المللی.

ارزیابی حقوق متهمان دزدی دریایی براساس ... / کاظمی ۱۳

تحدید آثار مخاصمات مسلحانه هستند؛ در درجه نخست حمایت از اشخاصی که در مخاصمات شرکت نکرده یا دیگر در آن مشارکت نمی‌کنند. حقوق بین‌المللی بشردوستانه از اشخاصی که در مبارزات شرکت ندارند، دشمنانی که تسلیم شده‌اند، دشمنانی که دستگیر شده‌اند و دشمنانی که زخمی یا بیمار هستند حمایت می‌کند. همچنین با قاعده‌مند کردن ابزار و روش‌های جنگ‌افروزی؛ حقوق بین‌المللی بشردوستانه بر توانایی تخریب، انتخاب سلاح‌ها، و ابزار جنگیدن محدودیت اعمال می‌کند؛ به چه چیزهایی می‌توان حمله کرد، از چه سلاح‌هایی می‌توان استفاده کرد، چه احتیاط‌هایی برای کاهش شمار مصدومان غیرنظامی باید مد نظر قرار داد و غیره.

حقوق بین‌الملل بشردوستانه می‌کوشد که با وضع مقرراتی از خشونت بی‌اندازه در جنگ‌ها جلوگیری کند. برای رسیدن به این منظور حقوق بشردوستانه حق دولت‌ها را در استفاده از سلاح‌ها و روش‌های محدود کرده و از قربانیان درگیری‌های مسلحانه حمایت می‌کند.

اگرچه حقوق بین‌المللی بشردوستانه با تصویب کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ایجاد نشده و حتی به جرات می‌توان مدعی شد در طول تاریخ جنگی وجود نداشته که هیچ‌گونه قواعدی (مبهم یا مشخص) بر آن حاکم نباشد و این قواعد آغاز و پایان جنگ‌ها و همین‌طور نحوه هدایت آن‌ها را معین می‌کردند اما مهم‌ترین مقررات بین‌المللی حاکم بر حقوق بشردوستانه، کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو هستند که تا به امروز تقریباً تمام کشورها به آن‌ها پیوسته‌اند.

۳- تردید در اعمال کنوانسیون‌های ژنو بر متهمان دزدی دریایی

دزدی دریایی از لحاظ تاریخی، خارج از حقوق جنگ قلمداد شده است.^۱ دزدان دریایی عموماً به‌عنوان دشمنان بشریت شناخته شده‌اند و دزدان دستگیر شده به‌عنوان اسرای جنگی دانسته نشده‌اند و در بعضی موارد دارای حقوق کمتری نسبت به مجرمین داخلی نیز هستند.^۲ به‌علاوه دزدان موضوع تحقیقات و استنتاج‌های طولانی و بی‌پایانی قرار می‌گیرند. براساس مقررات حقوق دریایی، حقوق بین‌الملل نوین محاکمه مظنونان به دزدان دریایی را لازم می‌شمارد اما واضح نیست که حقوق بین‌الملل چه ابزار و وسایلی را برای بهبود وضعیت و نحوه رفتار با دزدان دستگیر شده در اختیار دارد. در بعضی دستورالعمل‌ها و نظرات دزدان دریایی به‌عنوان نمونه‌ای از مبارزان معرفی شده‌اند که مستحق هیچ‌گونه حمایتی نیستند.^۳ همچنین تهیه‌کنندگان پیش‌نویس

1. See: Detter, 2017: 1049.

2. See: Detter, 2017: 1049.

3. See: Gen. Order No. 100 (1863), available at <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lieber.htm> (popularly titled the "Lieber Code").

کنوانسیون‌های ژنو که بلافاصله پس از جنگ دوم جهانی نوشتن آن را آغاز کردند دزدی دریایی را به‌عنوان یک موضوع مهم مدنظر قرار ندادند چراکه در دوران جنگ این پدیده شیوع چندانی نداشت و از همین رو در هیچ کدم از کنوانسیون‌های سوم و چهارم بحثی راجع به دزدی دریایی انجام نگرفت.

در واقع حقوق نوین جنگ سه فرض اساسی را برای این پدیده در نظر گرفته است: ۱- جنگ را منحصرراً دولت‌ها آغاز می‌کنند ۲- مبارزان و افراد غیرنظامی به آسانی قابل تمایز از یکدیگرند ۳- دولت‌ها به صورت متقابل اقدام می‌کنند. ۱ دزدی دریایی هیچ‌کدام از این خصایص را ندارد. اولاً دزدان دریایی نمونه‌ای از کسانی هستند که دولت نبوده و جنگ را آغاز می‌کنند؛ دوماً دزدان دریایی به آسانی از غیرنظامیان قابل تمایز نیستند. به‌عنوان مثال در اقدام برای حمله به کشتی سافینا البیراسارات (Safina Al-Birasarat) دزدان مانند ماهیگیران عادی از قایق‌های محلی استفاده نموده و قابل تشخیص نبودند؛ و همچنین به محض دستگیری دزدان دریایی خود را یک ماهیگیر عادی معرفی کرده و منکر همه چیز می‌شوند؛ و سوم اینکه شبیه با بسیاری دیگر از نهادها و گروه‌های غیردولتی دزدان دریایی در یک وضعیت اقدامات متقابل و به شیوه‌ای مرسوم و پذیرفته شده عمل نمی‌کنند. به‌عنوان مثال در سال ۲۰۰۴ دزدان دریایی در تنگه مالاکا، چهارده ماهیگیر دارای تبعه بنگلادشی را بعد از تصرف کشتی آن‌ها در داخل سردخانه کشتی گذاشته که در اثر انجماد تمامی آن‌ها کشته شدند.^۳

مقررات کنوانسیون‌های ژنو نیز حاوی عبارات و اصطلاحاتی هستند که تطبیق این قراردادها بر دزدان دریایی را دشوار می‌کند. بر اساس ماده ۲ کنوانسیون سوم و چهارم، این قراردادها در موارد و وضعیت‌های زیر اعمال می‌گردد:

اول، همه موارد جنگ و یا هر مخاصمه مسلحانه که ممکن است بین دو یا چند عضو کنوانسیون اتفاق بیفتد حتی اگر دولت درحال جنگ، طرف دیگر را مورد شناسایی قرار نداده باشد؛ دوم، وضعیتی که قسمت یا کل یک کشور عضو کنوانسیون به اشغال کشور دیگری درآمده باشد حتی اگر در این راه هیچ‌گونه مقاومت مسلحانه‌ای هم صورت نگرفته باشد و سوم، مخاصماتی که یکی از طرف‌های درگیر عضو کنوانسیون نباشد.

1. See: Daphn, 2007: 1001.

۲. کشتی سافینا یک کشتی هندی بود که در ژانویه سال ۲۰۰۶ از سوی دزدان دریایی سومالی مورد ربایش قرار گرفت. با اعلام به اداره دریانوردی بین‌المللی، این اداره از ناو آمریکایی وینستون چرچیل تقاضای کمک کرد. این ناو دزدان را دستگیر کرده و کشتی هندی را نیز باز پس گرفت. این متهمان برای محاکمه به کنیا فرستاده شده به اتهام دزدی دریایی بر اساس قوانین کنیا مورد محاکمه و مجازات قرار گرفتند.

3. See: Roland, 2004: 39.

ارزیابی حقوق متهمان دزدی دریایی براساس ... / کاظمی ۱۵

بر اساس ماده ۳ که در هردو کنوانسیون سوم و چهارم مشترک است همه اعضا متعهد و مکلف‌اند که حداقل حمایت‌های پیش‌بینی‌شده در این کنوانسیون‌ها را درباره بازداشت‌شدگان مخاصمات مسلحانه داخلی در یکی از کشورهای عضو رعایت نمایند. مرور مجدد مواد ۲ و ۳ کنوانسیون‌ها نشان می‌دهد که این کنوانسیون‌ها صرفاً در وضعیتی اعمال می‌شوند که مخاصمات در مفهوم سنتی آن بین دو کشور و یا در داخل یک کشور در جریان باشد. حملات دزدان دریایی اغلب هیچ‌کدام از این دو حالت را ندارند. اکثر اعمال و حملات دزدان دریایی صراحتاً یک جنگ علنی یا دیگر مخاصمات مسلحانه بین دو کشور عضو کنوانسیون به حساب نمی‌آید چراکه تنها دولت‌ها می‌توانند به عضویت این کنوانسیون‌ها دربیایند.

از آنجایی که اعمال دزدی دریایی بر اساس حقوق بین‌الملل در دریاهای آزاد یا جاه‌هایی که در صلاحیت هیچ کشوری نیست اتفاق می‌افتد لذا آن‌ها را نمی‌توان افرادی دانست که در طی اشغال کلی یا قسمتی از یک کشور عضو عمل می‌نمایند قلمداد نمود.^۱ به دلایل مشابهی حداقل حقوق و حمایت‌های مقرر شده در ماده ۳ راجع به بازداشت‌شدگان را نمی‌توان درباره دزدان اعمال نمود چراکه دزدان در قلمرو یک دولت عضو، اقدام به دزدی دریایی نمی‌کنند. علاوه بر این اصطلاح «مخاصمه مسلحانه» به خوبی تعریف نشده و نمی‌توان آن را بر هر حادثه‌ای که در آن از سلاح استفاده می‌شود اعمال نمود. البته برخی دزدان علی‌رغم پذیرش این واقعیت که با اهداف شخصی اقدام به دزدی دریایی نموده‌اند در عین حال مدعی هستند که با بعضی دول عضو کنوانسیون‌ها ارتباطاتی‌هایی دارند. معمولاً این‌گونه ادعاها برای بهره‌مندی از حقوق مقرر در کنوانسیون‌های ژنو مطرح می‌گردند.

مقررات کنوانسیون چهارم قابل اعمال بر دزدان دریایی نبوده لذا دزدان دریایی از این حمایت‌ها بهره‌مند نخواهند شد چراکه دزدان دریایی کاملاً بعید است که بتوانند شرایط این کنوانسیون را دارا باشند. کنوانسیون چهارم از افراد غیرنظامی در زمان جنگ حمایت می‌کند و دو نوع از حمایت‌ها را تضمین می‌کند: ۱- حمایت‌های ویژه مقرر شده برای «اشخاص حمایت‌شده»؛^۲ ۲- حمایت‌های عمومی مقرر شده برای تمامی افراد کشورهای درگیر.^۲

بر اساس کنوانسیون چهارم «اشخاص حمایت‌شده» از یکسری حقوق خاص بهره می‌برند. این اشخاص آن‌هایی هستند که به هر صورت و شکلی خودشان را در میانه یک مخاصمه یا در جریان اشغال یک کشور می‌بینند. درحالی که حملات دزدان دریایی را نمی‌توان مخاصمه قلمداد نمود. همچنین دزدان دریایی دستگیر شده از حمایت‌های عمومی کنوانسیون چهارم نیز بهره‌مند

1. See: Petrusic, 2007: 636.

2. See: Compare Fourth Geneva, supra note 110, art. 4, with id. r. t. 13.

نمی‌گردند. این کنوانسیون حمایت‌های ویژه‌ای را در مورد مجروحان، بیماران، افراد ناتوان و زنان حامله مقرر می‌کند. این حمایت‌ها برای همه افراد کشورهای درگیر مخاصمه بدون هرگونه تبعیض و تفاوت در رنگ و نژاد یا عقاید سیاسی که از جنگ دچار رنج شده‌اند اعمال می‌گردد. در مورد دزدان دریایی نیز نمی‌توان این مقررات را جاری نمود چراکه در طی حملات دزدان هیچ مخاصمه مسلحانه‌ای وجود ندارد چراکه دزدی دریایی بر اساس تعریف باید با اهداف شخصی صورت بگیرد؛ و همچنین بر اساس عقاید بسیاری از حقوق‌دانان دزدان دریایی دشمنان نوع بشریت بوده و تحت حمایت هیچ دولتی نمی‌باشند و حتی تابعیت خود را نیز از دست داده‌اند درحالی‌که کنوانسیون چهارم در مورد اتباع اعمال می‌شود؛^۱ در نهایت اینکه این حمایت‌ها برای افرادی است که به نوعی از جنگ دچار رنج شده‌اند درحالی‌که در دزدی دریایی اساساً «جنگ»ی وجود ندارد و حملات دزدان دریایی جنگ به حساب نمی‌آید و بر اساس کنوانسیون‌های ژنو صرفاً دولت‌ها هستند که می‌توانند طرف جنگ را شکل دهند.

۴- کنوانسیون سوم ژنو^۲ و موضوع حمایت از دزدان دریایی دستگیرشده

علی‌رغم تمامی تردیدهایی که در اعمال مقررات کنوانسیون‌های ژنو در موضوع دزدی دریایی وجود دارد، کنوانسیون سوم در صورت وجود پاره‌ای شرایط در خصوص تعداد کمی از دزدان دریایی می‌تواند به کار گرفته شود.

کنوانسیون سوم در خصوص حمایت از اسرای جنگی است.^۳ بررسی این کنوانسیون نشان می‌دهد که صرفاً در سه حالت ویژه دزدان دریایی می‌توانند تحت الشمول این کنوانسیون قرار گیرند: ۱- آن‌ها نیروهای نظامی یک دولت باشند اما در راستای اهداف شخصی خود اقدام به دزدی دریایی کرده باشند. ۲- آن‌ها به‌عنوان بخشی از یک حرکت سازمان‌یافته مقاومت در حال مبارزه باشند ۳- دزدان دریایی در حقیقت دزد دریایی نبوده بلکه بخشی از نیروهای نظامی یک کشور بوده و در یک تهاجم اشتباهاً دستگیر شده باشند.^۴ این افراد دستگیر شده که مظنون به دزدی دریایی هستند می‌توانند مدعی بهره‌مندی از حمایت‌های کنوانسیون ژنو گردند و به‌عنوان اسیر جنگی با ایشان رفتار شود تا زمانی که یک محکمه صالح، عدم صحت این موضوع را اعلام

1. See: Kenneth, 1997: 123.

2. See: Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War, arts. 4-5, Aug. 12, 1949, 6 U.S.T. 3316, 75 U.N.T.S. 135

3. See: Third Geneva, supra note 108, pmbl.

4. See: Passman, 2012: 23.

ارزیابی حقوق متهمان دزدی دریایی براساس ... / کاظمی ۱۷

نماید. البته این موضوع صرفاً در نحوه رفتار با وی در دوران بازداشت تأثیر دارد اما مانع محاکمه وی به اتهام دزدی دریایی بر اساس قوانین داخلی نخواهد شد.

۴-۱- اعمال طبقه‌بندی‌های اسرای جنگی درباره دزدان دریایی

ماده ۴ کنوانسیون سوم ژنو اشخاص اسیرشده را در چند دسته تقسیم‌بندی می‌کند: این طبقه‌بندی‌ها می‌توانند این فایده را داشته باشند که حمایت‌های مقرر شده برای دزدان دریایی دستگیرشده را مشخص کنند: ۱- اعضای نیروهای مسلح؛ ۲- نیروهای شبه‌نظامی که به‌عنوان بخشی از نیروهای مسلح یک کشور سازمان نیافته‌اند؛ ۳- اعضای نیروهای نظامی که اعلام وفاداری و تبعیت به یک کشور یا سازمانی کرده‌اند که از سوی دولت بازداشت‌کننده به رسمیت شناخته نشده است؛ ۴- ساکنان یک سرزمین اشغال نشده که بدون فرصت و زمان کافی برای سازمان‌دهی نظامی، به صورت خود جوش در برابر تهاجم خارجی سلاح برداشته‌اند.

۴-۱-۱- اعضای نیروهای مسلح

دزدان دریایی دستگیر شده که اعضای نیروهای نظامی یک کشور می‌باشند زندانی جنگی به حساب می‌آیند. بعضی دزدان دریایی در سوماتالی بر اساس برخی گزارش‌ها اعضای گارد ساحلی سوماتالی هستند.^۱ علاوه بر این یک شهردار محلی سوماتالی در «پاتلند» نیز گزارش داده که سربازان به دزدان دریایی پیوسته‌اند.^۲ اگر نیروهای نظامی یا گارد ساحلی یک دولت مرتکب دزدی دریایی علیه یک کشتی خصوصی با اهداف شخصی شوند، دستگیری ایشان از سوی یک ناو جنگی دولت دیگر می‌تواند یک «مخاصمه مسلحانه» بین دول عضو و یا یک دولت عضو با دولت دیگری را تداعی نماید. از این‌رو کنوانسیون سوم اعمال شده و نیروهای نظامی یا اعضای گارد ساحلی سوماتالی، دزدان دریایی را مبدل به اسرای جنگی می‌نماید. خدمه یک کشتی دولتی که شورش می‌کنند و سپس مرتکب اعمال دزدی دریایی می‌گردند نیز دزد دریایی محسوب می‌شوند حتی اگر آن‌ها به یک کشتی خصوصی بر اساس تعریف ماده ۱۰۲ کنوانسیون حقوق دریاها برخورد نکنند. مقررات کنوانسیون سوم قابل اعمال بر این خدمه کشتی جنگی که اقدام به شورش کرده و با استفاده از کشتی جنگی اقدام به دزدی دریایی نموده‌اند، خواهد بود.

خدمه شورش کرده اگر دستگیر شوند، اسیر جنگی به حساب خواهند آمد چراکه شورش کنندگان جزو نیروهای نظامی یک دولت به حساب می‌آیند. البته در موضوع سوماتالی این ادعای

1. See: Bo-Mi, 2006: 32.

2. See: 2008 2ND QUARTER REPORT ON PIRACY, supra note 35, at 33.

برخی از دزدان دستگیر شده که آن‌ها جزو اعضای گارد ساحلی سومالی می‌باشند می‌تواند صحیح نباشد چراکه سومالی از سال ۱۹۹۱ فاقد گارد ساحلی بوده است. در عمل بعید است که دزدان دستگیر شده جزو اعضای نیروهای نظامی یک کشور باشند.

۴-۱-۲- نیروهای شبه‌نظامی جدای از نیروهای مسلح

دزدان دریایی دستگیر شده که عضو گروه‌های شبه‌نظامی یا حرکت‌های مقاومت سازمان‌یافته بوده و عضو نیروهای مسلح نیستند عموماً اسیر جنگی به حساب نمی‌آیند. دزدان دریایی که با اهداف شخصی حمله می‌کنند بعضی موارد با بعضی گروه‌ها و سازمان‌ها در ارتباط‌اند. برای مثال بعضی دزدان دریایی در سومالی اعضای گروه‌های جدایی‌طلب می‌باشند و بعضی دزدان در سومالی با طوایف و قبایل محلی در حال جنگ وفادار هستند. این‌گونه افراد که اعضای نیروهای نظامی به حساب نمی‌آیند اسیر جنگی محسوب شده در صورتی که چهار شرط ماده ۴ کنوانسیون سوم را دارا باشند: این افراد باید^۱ -۱- تحت فرمان کسی باشند که مسئول زیردستان خود است؛ ۲- دارای یک مشخصه و ویژگی متمایز کننده بوده که از فاصله دور نیز قابل تشخیص باشند؛ ۳- علناً سلاح به همراه داشته باشند و ۴- عملیات خود را در چارچوب و مطابق با مقررات و عرف جنگ انجام دهد. بعضی از دزدان دریایی و البته نه همه آن‌ها تحت امر کسی می‌باشند که مسئولیت همه آن‌ها را دارد. البته مسئولیت در اینجا با مسئولیت فرماندهان تفاوت دارد. در واقع این واژه به کسی برمی‌گردد که مسئولیت دستورات خود را بر عهده دارد.^۲ اصل مسئولیت دستورات مقام مافوق و فرمانده را به خاطر اقداماتی که زیردستان در زمان جنگ مرتکب می‌شوند همچنان مسئول قرار می‌دهد و این موضوع در حقوق بین‌الملل امری پذیرفته شده است. اصل مسئولیت فرمانده را دشوار بتوان بر دزدان دریایی اعمال نمود چراکه در اکثر موارد غیرممکن است که رهبر واقعی دزدان دریایی را شناسایی نمود. علاوه بر این از آنجایی که معمولاً افراد فرماندهی که در ساحل می‌باشند مورد محاکمه قرار نمی‌گیرند عملاً چنین افرادی مورد مجازات نیز قرار نمی‌گیرند.

بعضی از دزدان دریایی نوین لباس‌های فرم می‌پوشند؛ اما دزدانی که از کشتی‌های ماهیگیری معمولی استفاده کرده و هیچ علامت و نشانه و یا پرچم مشخصه‌ای نیز برای تشخیص آن‌ها از فاصله وجود ندارد شرط دوم مقرر در ماده ۴ را ندارند حتی اگر لباس فرم پوشیده باشند. بعضی دزدان

1. See: Third Geneva, supra note 108, art. 4(A)(2).

2. See: Int'l Comm. of the Red Cross, ICRC Commentary to Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War 59 (1960), available at <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/375-590007?>

ارزیابی حقوق متهمان دزدی دریایی براساس ... / کاظمی ۱۹

دریایی علناً حامل سلاح هستند. همچنان که در حمله به کشتی عربستانی یا هندی اتفاق افتاده است اما هیچ‌کدام از دزدان دریایی مطابق با مقررات جنگی عمل نمی‌کنند چرا که اساساً خود دزدی دریایی در چهارچوب مقررات جنگ قرار نمی‌گیرد.^۱ از این رو دزدان دریایی که عضو گروه‌های شبه‌نظامی هستند و از اعضا نیروهای نظامی یک کشور نیستند عموماً همه چهار شرط لازم برای اسیر جنگی محسوب شدن را ندارند؛ اما اگر این افراد از سوی یک دشمن به خاطر اعمال دیگری غیر از دزدی دریایی دستگیر شوند چنین دزدانی اسیر جنگی محسوب می‌گردند. این موضوع سابقه تاریخی دارد که بعضی دزدان دریایی که عضو گروه‌های مقاومت یا شبه‌نظامی بوده‌اند، در حین جنگ به نفع یکی از دولت‌های درگیر جنگ اقدامات و عملیاتی را انجام داده‌اند. این چنین دزدان دریایی بسیار محتمل است که همه شروط چهارگانه را احراز نموده و اسیر جنگی به حساب بیایند.

در طول جنگ جهانی دوم دزدان دریایی چینی با نیروهای نظامی چینی آمریکایی تحت سازمان ساکو (Sino-American Cooperative Organization) در امر آموزش و اجرای عملیات در سواحل و رودخانه‌های چین همکاری می‌کردند. در طی جنگ این افراد از سوی طرف‌های درگیر جنگ یعنی امپراطوری ژاپن، چین و آمریکا به‌عنوان دزد دریایی شناخته می‌شدند حتی اگر آن‌ها در قسمتی از اهداف خود دارای اهداف عمومی بودند اما همچنان دزد دریایی محسوب شده چراکه اقدامات و حملات آن‌ها دارای اهداف شخصی نیز بود. فرماندهان ایشان مسئول اعمال زیردستان خود بوده‌می‌شد اصل مذکور را راجع به آن‌ها رعایت نمود. هرکدام از این گروه‌های مقاومت دزد دریایی یک رهبر شناخته‌شده داشتند که از سوی کشور اشغال‌کننده به صورت مستقیم یا ضمنی مورد خطاب قرار می‌گرفتند. البته در پاره‌ای اوقات فرمانده این افراد، نیروهای نظامی آمریکایی بودند و البته لباس‌هایی می‌پوشیدند که قابل تمایز بودند. در صورتی که این افراد در چارچوب مقررات جنگ و بر اساس آموزش‌های دیده‌شده اقدام کنند همه شرایط چهارگانه را دارا بوده و در صورت دستگیری به‌عنوان اسیر جنگی محسوب می‌شدند.^۲ البته این مثال مربوط به زمان جنگ جهانی دوم بوده و کنوانسیون سوم ژنو بعد از جنگ تصویب شده است ولی در صورت اعمال مقررات این افراد اسیر جنگی محسوب می‌شدند.

۴-۱-۳- اعضای نیروهای نظامی یک کشور یا گروه‌های شناسایی نشده

دزدان دریایی دستگیر شده که اعضای نیروهای مسلح گروه‌ها و حرکت‌های جدایی طلب می‌باشند اسیر جنگی به حساب نمی‌آیند؛ اما نیروهای مسلح دستگیر شده یک کشور یا سازمانی که از سوی

1. See: Guilfoile, 2012: 141.

2. See: Passman, 2012: 27.

کشور بازداشت کننده مورد شناسایی قرار نگرفته است نیز اسیر جنگی محسوب می‌گردند. تفسیر تحت‌اللفظی این مقررات می‌تواند ما را به این نتیجه برساند که اعضای گروه‌های جدایی طلب اسیر جنگی محسوب می‌گردند؛ اما کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، طی یک نظریه تفسیری از اینکه بعضی افراد دستگیر شده، با سوءاستفاده از این مقررات درصدد دریافت حمایت بیش از آنچه استحقاق آن را دارند باشند، اظهار نگرانی کرده است.^۱ این کمیته بر این نظر است که این مقررات را باید با توجه به حادثه‌هایی که موجبات تدوین و تنظیم آن را فراهم آورده تفسیر نمود. این اتفاق به نیروهای ژنرال چارلز دوگل که تحت نظر کمیته آزادسازی ملی فرانسه عمل می‌کرد ارتباط داشت. عموماً این مقررات باید تنها برای نیروهای نظامی اعمال شوند که در حال مبارزه برای دولتی باشند که از سوی متخاصم به رسمیت شناخته شده باشد.

دزدان دریایی که با گروه‌های جدایی طلب یا فرماندهان محلی در ارتباطند در ارتباط با یک دولت نمی‌جنگند، در نتیجه نماینده یک دولت عضو کنوانسیون به حساب نمی‌آیند. البته حتی اگر افرادی مرتبط با دولتی که طرف متخاصم آن را به رسمیت شناخته است نیز کشتی‌های خود را به‌عنوان بخشی از شیوه جنگی دولت به حرکت درآورند و حملاتی را انجام دهند نمی‌توان آن را دزد دریایی دانست چراکه ایشان با اهداف شخصی مقرر در تعریف دزدی دریایی عمل نکرده‌اند چنین افرادی که افراد غیرنظامی را مورد حمله قرار داده‌اند می‌توانند جنایتکار جنگی به حساب آمده ولی دزد دریایی محسوب نمی‌شوند.

۴-۱-۴- ساکنان مسلح یک سرزمین اشغال نشده بدون سازمان‌دهی نظامی

اشخاص دستگیر شده‌ای که اشتبهاً دزد دریایی تصور شده ولی در واقع آن‌ها افرادی هستند که در برابر تهاجم سلاح برداشته‌اند، اسیر جنگی به حساب می‌آیند اما این سناریو بعید است که اتفاق بیفتد. ساکنان یک سرزمین اشغال نشده که به صورت خودجوش در برابر تهاجم خارجی سلاح برداشته‌اند بدون فرصت و زمان کافی برای سازمان‌دهی نظامی، زمانی اسیر جنگی به حساب می‌آیند که: ۱- علناً سلاح حمل نمایند و ۲- به قوانین و عرف جنگ احترام بگذارند.^۲

بعضی دزدان دریایی سومالی مدعی‌اند که علیه تجاوز و تعدی به منابع دریایی این کشور به پا خواسته‌اند. این نمی‌تواند براساس کنوانسیون ژنو قابل قبول باشد چراکه مقررات این کنوانسیون، مداخلات اقتصادی را مداخله واقعی نمی‌داند. علاوه بر این گونه افراد مدافعی بر اساس حقوق بین‌الملل نمی‌توانند دزد دریایی به حساب بیایند چراکه برای اهداف شخصی اقدام نمی‌کنند. ملوانان

1. See: Int'l Comm. of the Red Cross, supra note 166, at 62.

2. See: Third Geneva, supra note 108, art. 4(A)(6).

ارزیابی حقوق متهمان دزدی دریایی براساس ... / کاظمی ۲۱

غیرنظامی که علیه تهاجم خارجی اقدام می‌کنند حتی اگر اشتباهاً دزد دریایی قلمداد شوند در صورتی که آن‌ها سلاح برداشته و به قوانین و عرف جنگ احترام بگذارند، اسیر جنگی به حساب می‌آیند. عملاً دزدان دریایی دستگیرشده بسیار کمی هستند که می‌توانند شرایط این دسته را احراز نمایند چراکه دزدی دریایی در حقوق بین‌الملل در دریاهای آزاد یا جاهایی که در صلاحیت هیچ کشوری نیست اتفاق می‌افتد. اگرچه محال نیست ولی بعید است که دزدانی خارج از دریاهای سرزمینی به کشتی‌ها حمله کنند و بتوان توضیح داد که اعمال آن‌ها به خاطر تهاجم خارجی به کشور آن‌ها بوده است. علاوه بر این، دسته‌ای که در برابر تهاجم خارجی دست به سلاح می‌برند، صرفاً در بازه کوتاه زمانی بعد از تهاجمی خارجی می‌تواند قابل‌تصور باشد. دزدان دریایی که مستمراً در حال حمله هستند و هیچ تهاجم خارجی نیز به چشم نمی‌خورد را نمی‌تواند از این قبیل افراد در حال دفاع از کشور خود دانست.

۴-۲- لزوم رسیدگی قضایی برای احراز وضعیت دزدان دریایی

دزدان دریایی دستگیرشده عموماً باید مورد بازجویی و تحقیق قرار گیرند تا احراز شود که آیا آن‌ها شرایط برخورداری از وضعیت اسرای جنگی را دارند یا خیر. علی‌رغم این حقیقت که احتمال بسیار کمی وجود دارد که دزدان دستگیرشده شرایط اسرای جنگی را دارا باشند، ماده ۵ کنوانسیون سوم ژنو تکلیفی اضافی برای دولت بازداشت‌کننده مقرر داشته که رسیدگی ابتدایی درباره همه افراد دستگیرشده به عمل آورد که آیا اسیر جنگی محسوب می‌شوند یا خیر. ماده ۵ مقرر می‌دارد: اگر هرگونه شک در مورد وضعیت افراد دولت متخاصمی که از سوی دولت دستگیر شده‌اند وجود داشته باشد که آیا جزو یکی از دسته‌بندی‌های ماده ۴ قرار می‌گیرند یا خیر، چنین اشخاصی باید از حمایت‌های کنوانسیون حاضر برخوردار شده تا زمانی که در یک محکمه صالح وضعیت آن‌ها به نحو دقیق مورد بررسی و احراز قرار بگیرد. (ضیایی بیگدلی، ۱۳۷۶: ۱۲۳)

مفسران در مورد اینکه دولت بازداشت‌کننده موظف باشد با تمامی افراد دستگیرشده به‌عنوان اسیر جنگی رفتار نماید تا زمانی که وضعیت آن‌ها مورد رسیدگی قرار می‌گیرد اختلاف نظر دارند به‌عنوان مثال زمانی که حتی بدون محاکمه کاملاً واضح و مشخص است که فرد بازداشت‌شده اسیر جنگی نیست نباید همچنان دولت را مکلف دانست که با وی به‌عنوان اسیر جنگی رفتار نماید.^۱ به‌عنوان مثال دزدان دریایی حمله‌کننده به بعضی کشتی‌ها از جمله کشتی هندی، به هیچ‌وجه ادعای عضویت در نیروهای نظامی سومالی را مطرح ننموده‌اند و محل ارتکاب جرم آن‌ها

1. See: Guilfoile, 2012: 147.

و سایر امارات کاملاً روشن می‌نمود که آن‌ها اسیر جنگی نیستند پس اینکه با این‌گونه افراد به‌عنوان اسیر جنگی رفتار شود بر اساس دیدگاه این مفسران خلاف منظور کنوانسیون است. البته باید در نظر داشت که برخی از دزدان ممکن است چنین ادعایی داشته باشند که عضو نیروهای مسلح بوده یا علیه تهاجم خارجی به پا خواسته‌اند درباره این افراد ماده ۵ حاکم بوده و باید با ایشان تا تعیین وضعیتشان به‌عنوان اسیر جنگی رفتار نمود.

نتیجه‌گیری

مشخص است نه در بادی امر و نه با گذشت زمان، هیچ‌گاه دزدان دریایی مخاطب اصلی حقوق بین‌المللی بشردوستانه و موضوع کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو نبوده‌اند. این امر به دلایلی مانند تردید در «مخاصمه مسلحانه» محسوب شدن مبارزه نیروهای نظامی با دزدان دریایی در عرصه آب‌های بین‌المللی، فقدان یک مشخصه و ویژگی متمایز کننده که از فاصله دور نیز قابل تشخیص باشند در غالب دزدان دریایی و عدم انجام عملیات دزدان دریایی مطابق مقررات و عرف جنگ است؛ اما با توجه به اینکه بسیاری از دزدان دریایی قبلاً عضو نیروهای نظامی کشورهای بوده یا در عضویت گروه‌ها و سازمان‌های نظامی جدایی طلب قرار داشته‌اند، گذشته از قاعده کلی ذکرشده، مطابق با کنوانسیون سوم ژنو در رابطه با اشخاص دستگیرشده می‌توان مدعی شد لااقل تا زمانی که رسیدگی قضایی درباره این افراد انجام می‌پذیرد آن‌ها شرایط استحقاق و برخورداری از حقوق بشردوستانه را خواهند داشت. به عبارت بهتر در صورتی که دزدان دریایی دستگیرشده مدعی برخورداری از حقوق بشردوستانه باشند تا زمانی که خلاف این امر در یک دادگاه صالح به اثبات نرسیده است باید با ایشان تحت عنوان «اسیر جنگی» رفتار شده و بعد از رسیدگی قضایی تکلیف ایشان مشخص گردد. دسته‌بندی‌های مقرر در ماده ۴ و همچنین حکم مقرر در ماده ۵ کنوانسیون سوم ژنو نیز این رویه را مورد تأیید قرار داده‌اند.

ارزیابی حقوق متهمان دزدی دریایی براساس ... / کاظمی ۲۳

کتابنامه

الف) کتب و مقالات

الف-۱: فارسی

- شریفی طراز کوهی، حسین (۱۳۹۵)، حقوق بشردوستانه بین‌المللی، چاپ دوم، تهران: نشر میزان.
- فلک، دیتر (۱۳۹۷)، حقوق بشردوستانه در مخاصمات مسلحانه، ترجمه سید قاسم زمانی و نادر ساعد، چاپ چهارم، تهران: نشر شهر دانش.
- ضیائی بیگدلی، محمدرضا (۱۳۷۶)، «حقوق جنگ و رفتار با اسیران جنگی»، مجله حقوقی، شماره ۸، بهار و زمستان، ص ۴۵-۶۴.

الف-۲: لاتین

- Archibugi, Daniele and Marina Chiarugi (2014). "Looking for a Jurisdiction for Somali Pirates", *Italian National Research Council, IRPPS*, Vol. 21, pp. 219-238.
- Chang, Diana (2010). "Piracy Law and the Effective Prosecution of Pirates", *Boston College International Law Review*, Vol.18, pp. 26-39.
- Richemond, Daphn (2007). "Transnational Terrorist Organizations and the Use of Fore", *CATH. U. L. REV.*, Vol. 56, pp. 1001-1121.
- Elagab, Omer (2016). "Somali Piracy and International Law: Some Aspects", *A&NZ Mar LJ*, Vol. 24, pp. 10-21.
- Ginkel, Bibi and Maggie Gardner (2012). "Testing The Waters: Assessing International Responses To Somali Piracy", *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 10, pp. 50-69.
- Guilfoile, Douglas (2012). "Counter-Piracy Law Enforcement and Human Rights", *International and Comparative Law*, Vol. 59, pp. 163-178.
- Guilfoile, Douglas (2007). "The Laws Of War And The Fight Against Somali Piracy: Combatants Or Criminals?", *International and Comparative Law*, Vol. 59, pp. 137-149.
- Detter, Ingrid (2017). "The Law of War and Illegal Combatants", *WASH. L. REV.*, Vol. 85 GEO, pp. 1046-1165.
- Brown, Kenneth B. (1997). "Counter-Guerilla Operations: Does the Law of War Proscribe Success", *NAVAL L. REV.*, Vol. 44, pp. 121-138.

۲۴ حقوق بشر / سال ۱۶ / شماره ۱ / پیاپی ۳۱ / صص ۷-۲۴

- Petrusic, Michael (2007). "Comment, Enemy Combatants in the War on Terror and the Implications for the US Armed Forces", *N.C. L. REv.*, Vol. 85, pp. 630-647.
- Passman, Michael H. (2012). "Protections Afforded to Captured Pirates Under the Law of War and International Law", *Int'l Legal Persp.*, Vol. 43, pp. 23-35.

ب) وبسایتها

- Roland, Buerk,(2004) "Pirates' K11 Bangladesh Crew", *BBC NEWS*, Oct. 28, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/3961883.stm.pp 28-40.
- Bo-Mi Lim, (2006) "Militants Who TookShip Deny Being Pirates", *ASSOCIATED PRESS*, Apr. 5 [http://www.benadirwatch.com/2006%20News/0405_Militantsdeny being pirates.pdf](http://www.benadirwatch.com/2006%20News/0405_Militantsdeny%20being%20pirates.pdf). pp 26-45.